

สันติวิธีเชิงพุทธ : แนวคิด และวิธีแห่งการปฏิบัติในสังคมร่วมสมัย

BUDDHIST PEACEFUL METHODS: CONCEPTS AND METHODS OF PRACTICE IN CONTEMPORARY SOCIETY

พระมหาบวรวิทย์ รตนโชโต (อายุมั่น)*

Phramaha Bovornvit Ratanachoto (Aryumun)

Received: 2021-09-01

Revised: 2021-12-23

Accepted: 2021-12-31

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาเกี่ยวกับความหมาย ความเป็นมาและสาระความสำคัญเกี่ยวกับสันติวิธี วิธีแห่งการปฏิบัติในสังคมร่วมสมัยตามแนวทางพระพุทธศาสนา ซึ่งประเด็นที่น่าสนใจจะกล่าวถึง หลักการที่ว่าด้วยสันติวิธี หรือสันติวิธีเชิงพุทธ ที่มีความสอดคล้องกับแนวทางการอิงอาศัยกัน โดยปราศจากการโต้แย้งหรือการขัดแย้งในสังคม มีการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาบูรณาการอันนำไปสู่ความสุขสงบ ในสังคมร่วมสมัย ได้แก่หลักพรหมวิหารธรรม 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา และสาราณียธรรม 6 คือ เมตตาภาวกรรม เมตตาวจีกรรม เมตตาโมหกรรม สาธารณโภคี สีสสามัญญดา ทิฏฐิสามัญญดา

คำสำคัญ: สันติวิธีเชิงพุทธ, สังคมร่วมสมัย

ABSTRACT

This article aims to study of meaning Background and essence about peaceful means, methods of practice in contemporary society according to Buddhism which interesting points will be discussed principles of peaceful means or Buddhist peaceful methods that are consistent with the interdependence guidelines without arguments or conflicts in society .The principles of Buddhism have been integrated, leading to happiness and peace in contemporary society. These are the 4 Brahma Viharn principles, namely Metta, Karuna, Mutita, Upekkha, and Saranya Dharma, 6 namely Metta-kamma-kamma, Metta-Wajika-kamma, Metta-manok-karma, Public-Phokhi-Silasam-yanta, Ditthi-sam-nanyata.

Keywords: Buddhist Peaceful Methods, Contemporary Society

* อาจารย์สาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง, เบอร์โทร: 086-8349260, E-mail: Bovornvit55@gmail.com

1. บทนำ

สังคมในปัจจุบันกำลังเผชิญกับปัญหาหลากหลายด้าน ทั้งเศรษฐกิจ การเมือง ยาเสพติด โรคระบาด จึงส่งผลกระทบไปในวงกว้างต่อวิถีแห่งการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบัน ทำให้กิจกรรม หรือกิจการ หลายอย่างต้องหยุดชะงัก ฉะนั้นแล้วในวิถีแห่งสังคมปัจจุบันถือเป็นสังคมร่วมสมัยที่มีความหลากหลายทางแนวคิด พระพุทธศาสนาจึงเป็นส่วนสำคัญที่จักผสานแนวความคิดที่หลากหลายให้ดำเนินเป็นหนึ่งเดียวกัน เราจึงมักได้ยินคำพูดที่ว่า “สันติวิธีเชิงพุทธ” อันจักเป็นแนวทางที่จะนำไปสู่ความสุขสงบของคนในสังคมที่นับวันจะเพิ่มความรุนแรงทางแนวคิดที่ขัดแย้งกัน ซึ่งความขัดแย้งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ในทุกระดับของสังคม ตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคล ครอบครัว สังคม รัฐ จนถึงระดับสังคมโลก ด้วยความแตกต่างด้านเป้าหมาย วิธีการ ค่านิยม วัฒนธรรม ประเพณี อันจะนำไปสู่ระบบความคิด ความรู้สึก การกระทำที่แตกต่างกัน ไม่ยอม ให้อภัย ก่อเกิดเป็นความขัดแย้งขึ้น และนำไปสู่ความรุนแรง ซึ่งแสดงออกผ่านคำพูด ภาษา กิริยาอาการ จนถึงกระทั่งการทำร้ายกัน ก่อให้เกิดความสูญเสีย ซึ่งที่แท้จริงแล้ว ความขัดแย้งมีทั้งนัยบวกและนัยลบ มีทั้งความขัดแย้งที่เป็นประโยชน์และความขัดแย้งที่เป็นโทษ¹

การใช้สันติวิธีเป็นเครื่องมือแก้ปัญหาความขัดแย้งของคานธีแล้ว ในหลักศาสนาก็ย่อมปรากฏวิธีการแก้ปัญหาความขัดแย้งอยู่หลากหลายวิธี² การนำแนวทางสันติวิธีเข้ามาใช้ในการแก้ปัญหาความขัดแย้งจะต้องได้รับความร่วมมือจากส่วนรวมและทุกภาคส่วนในการสร้างบรรยากาศให้มีความสมานฉันท์ ความปรองดอง และเรื่องของการอยู่ร่วมกันแบบสันติวิธีบนพื้นฐานของฐานทัศนคติที่มีความแตกต่างกัน และจะต้องยึดมั่นในสันติวิธีทุกฝ่าย คือ จะต้องไม่เหตุมีผลหรือจะต้องเข้าใจซึ่งกันและกัน แต่ในทางกลับกันสันติวิธีก็ไม่สามารถที่จะแก้ไขปัญหาความขัดแย้งได้ ถ้าไม่ได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วนการนำเสนอที่ไม่มีเหตุมีผล การปิดกั้นช่องทางในการสื่อสารจนนำไปสู่ความไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกัน³ สันติวิธีอาจจะหมายถึงที่แตกต่างจาก คำว่า “สันติวิธีในรัฐธรรมนูญ” กล่าวคือ สันติวิธีเป็นวิธีการที่รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันรับรองและส่งเสริมอาทิบุคคลย่อมมีเสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ (ม.44) รวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณีและมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน (ม.46) 13 สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับการรัฐและชุมชนในการคุ้มครองส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมย่อมได้รับการคุ้มครอง (ม.56) บุคคลย่อมมีสิทธิต่อต้านโดยสันติวิธีซึ่งการกระทำใด ๆ ที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ (ม.65)⁴ จะเห็นได้ว่าทั้งสันติวิธีเชิงพุทธ และสันติวิธีในรัฐธรรมนูญ เป็นแบบแผนหรือแนวทางการปฏิบัติที่มีกฎเกณฑ์เฉพาะตัว และมีจุดหมายร่วมกันคือความสงบสุขของสังคม

การเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนาพร้อมกับคำสอนให้ยกเลิกการแบ่งแยกและการเบียดเบียน “โดยเฉพาะสอนให้เลิกถือชนชั้นวรรณะ เลิกการบูชาพยัญชนะ สอนให้แก้ปัญหาด้วยวิธีการแห่งเมตตา-กรุณาอย่าง

¹ ระวี ภาวิไล, มนุษย์กับสันติภาพ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551), หน้า 35.

² เสฐียร พันธรังสี, ศาสนาเปรียบเทียบ 1. (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, 2549), หน้า 72.

³ พระไพศาล วิสาโล, สันติวิธี วิถีแห่งอารยะ, (กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์, 2549), หน้า 5-6.

⁴ พลตำรวจเอก พัชรวาท วงษ์สุวรรณ, หลักนิติธรรมในการสร้างความสมานฉันท์โดยแนวทางสันติวิธี, (เอกสารวิชาการส่วนบุคคล : วิทยาลัยรัฐธรรมนูญ สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ), หน้า 13.

สากล จึงถือว่าพระพุทธศาสนาเป็นขบวนการสันตินิยม (pacifism) ที่แท้จริงรายแรกของโลก” เพราะระบบ
วรรณะได้สร้างความขัดแย้งทางโครงสร้าง ทำให้ชนชั้นสูงกดขี่ชนชั้นต่ำ ในขณะที่ชนชั้นต่ำก็โหยหาสิทธิความ
เท่าเทียม พระพุทธศาสนาไม่ได้ให้คุณค่าของคนที่แหล่งกำเนิด แต่ให้คุณค่าจากความประพฤติงาม

ดังนั้นเพื่อให้เห็นถึงแนวทางการแก้ปัญหาเกี่ยวกับความขัดแย้งในสังคมร่วมสมัย ผู้เขียนจึงได้นำเอา
หลักการทางพระพุทธศาสนาเข้ามาประยุกต์ จึงเกิดเป็นประเด็นของสันติวิธีเชิงพุทธที่เกี่ยวเนื่องกับวิถีแห่ง
การปฏิบัติในสังคมร่วมสมัย

2. สันติวิธีเชิงพุทธ

2.1 ความหมาย

คำว่า “สันติวิธี” ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ.๒๕๔๒ ให้ความหมาย สันติวิธีหมายถึง
วิธีที่จะก่อให้เกิดความสงบ เช่น เจริญสงบศึก โดยสันติวิธี⁵ “สันติวิธี” หมายความว่า วิธีการแก้ไขปัญหาใน
สังคมการเมือง ที่ต้องมีการขับเคลื่อนให้เกิดการปฏิบัติ (Problem Solving) มิใช่การยอมจำนนต่อปัญหาหรือ
การนิ่งเฉย โดยให้ความสำคัญกับการอยู่ร่วมกันฉันท์มิตร ปราศจากอคติและความเกลียดชัง ยอมรับความ
แตกต่าง ถือความยุติธรรมเป็นใหญ่ และยอมรับความเจ็บปวดหรือความทุกข์ร่วมกับเพื่อนร่วมชาติด้วยการ
ทำหน้าที่ของแต่ละฝ่าย สันติวิธีจึงไม่ใช่ “ปฏิบัติการทางจิตวิทยา” ที่เปลี่ยนแปลงความขัดแย้งจากคู่ขัดแย้งที่มี
มีปฏิกริยารุนแรงต่อกันไปสู่การแสวงหาทางออกอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกันระหว่างคู่ขัดแย้ง⁶

พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ ของท่าน ป.อ.ปยุตโต ขยายความไว้ว่า “สันติ” คือ ความ
สงบ, ความระงับดับหายหมดไปแห่งความพลุ่งพล่านเร้าร้อนกระวนกระวาย, ภาวะเรียบรื่นไร้ความสับสน
วุ่นวาย, ความระงับดับไปแห่งกิเลสที่เป็นเหตุให้เกิดความเร้าร้อนวุ่นวุ่น, เป็นไวพจน์หนึ่งของ นิพพาน⁷

สันติวิธี หมายถึง วิธีการ การปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งที่ไร้ความรุนแรงและครอบคลุม
ไปถึง แนวคิด วิธี ข้อปฏิบัติ ที่เป็นธรรม มีความยุติธรรม และก่อให้เกิดความพึงพอใจกันทุกฝ่าย⁸

สันติวิธี คือแนวคิดหนึ่งที่ว่า มนุษย์นั้นมีเหตุผล สามารถเข้าใจ เห็นอกเห็นใจและอยู่ร่วมกับผู้อื่น
อย่างสันติได้ ส่วนการแก้ไขความขัดแย้ง หมายถึงการตอบโต้หรือตอบสนองในสถานการณ์ความขัดแย้งหนึ่ง
ๆ และสำหรับการแก้ไขปัญหาคือความขัดแย้งตามแนวทางสันติวิธี จึงหมายถึงการแก้ไขความขัดแย้งโดย
ปราศจากการใช้ความรุนแรง ปราศจากอคติ และการมุ่งสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน⁹

พุทธสันติวิธี หมายถึง วิธี ข้อปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งที่พระพุทธเจ้าหรือเหล่าสาวกของพระองค์ ได้
ใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้งอย่างสันติ โดยไม่ใช้ความรุนแรงหรือปราศจากความรุนแรงทั้ง

⁵ ราชบัณฑิตยสถาน,พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542, พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพมหานคร: นาน
มีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, 2564),หน้า 1166.

⁶ สถาบันพระปกเกล้า, สันติวิธี, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <http://wiki.kpi.ac.th/> [26 สิงหาคม 2564]

⁷ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๐๐.

⁸ พระปลัดพิทักษ์ ฐมมโนโท (สอนแก้ว), “พุทธสันติวิธีเพื่อการสร้างสมานฉันท์ของโครงการสร้างโรงไฟฟ้า
กระบี่”, วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ, ปีที่ 5 ฉบับที่ 4 (เมษายน 2563): 369.

⁹ บุษบง ชัยเจริญวัฒน์, “สันติวิธี : การจัดการความขัดแย้งตามแนวทางสันติวิธี”, วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์
มจร, ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2560): 7.

ทางตรงและทางอ้อม¹⁰ คำว่าสันติวิธีสอดคล้องกับคำว่า “สันติสุข” ซึ่งมีความหมายว่า “สุขที่เนื่องด้วยโลกียธรรม หมายถึง ความสุขอันเป็นวิสัยของโลก สุขที่อิงอาศัยโลกเป็นความสุขที่เกี่ยวกับภพและภูมิภพ ในที่นี้หมายถึงโลกเป็นที่ของสัตว์ ภาวะของชีวิตของสัตว์”¹¹

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า “สันติวิธีเชิงพุทธ” เป็นหลักหรือแนวทางแห่งการปฏิบัติเพื่อให้เกิดความสงบสุขทั้งภายในและภายนอก หมายถึง ความสุข สงบอันเกิดจากได้ปฏิบัติตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนา

2.2 ความเป็นมาและสาระความสำคัญ

แนวทางสันติแบบพุทธ เป็นการสร้างสันติภาพด้วยหลักการของพระพุทธเจ้า คือการสร้างสันติภาพจากภายในสู่ภายนอก การแก้ปัญหาความขัดแย้งไปที่เรื่องของชีวิตโดยมุ่งหมาย ไปที่เรื่องของชีวิตทุกชีวิต และสอนเฉพาะเรื่องที่สามารถนำไปสอนทุกชนชั้นของชีวิต ซึ่งความขัดแย้งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเป็นเสมือนชีวิตที่ถูกยิงด้วยลูกศรอาบยาพิษ จำเป็นต้องรีบถอนลูกศรนั้นออกจากชีวิตให้ได้เร็วที่สุดเท่าที่จะเร็วได้ เพราะเวลาของชีวิตมีน้อย ดังข้อความตอนหนึ่งในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยว่า ชีวิตของมนุษย์เปรียบเสมือนคนที่ถูกยิงด้วยลูกศรที่อาบด้วยยาพิษจำต้องผ่าเอาลูกศรนั้นออกโดยด่วน หากมัวแต่สงสัยว่าลูกศรนั้นทำด้วยอะไร และใครเป็นคนยิง หากมัวถามเรื่องไร้สาระอยู่เช่นนั้น โดยไม่รีบพาไปหาหมอแล้ว ก็เขาผู้นั้นก็คงตายก่อนเป็นแน่ ดังนั้นเมื่อรู้ว่าชีวิตนี้เป็นของน้อย เต็มไปด้วยทุกข์ ต้องรีบแก้ไขปัญหามาและต้องรีบพาไปหาหมอเพื่อทำการรักษาโดยด่วน¹²

สันติสุขมีความสำคัญในลักษณะทำให้เกิดความสบาย ความเย็นใจ ความสงบระงับ เป็นความสุขที่เกิดจากภาวะแห่งความสงบและสามารถพัฒนาให้ก้าวหน้า ไปถึงความอิสระจากปัจจัยทั้งปวง สันติสุข มีความสำคัญที่ต้องมีความเข้าใจ เห็นชอบถูกต้องในเรื่องโลกและชีวิต เมื่อมีความเห็นที่ถูกต้องแล้ว การดำเนินชีวิตก็จะเป็นไปอย่างถูกต้องทางความคิด คำพูด และการกระทำ ก็จะปรากฏออกมาในทางที่ดีงาม การเข้าใจในวิชาการทางโลก ยังไม่จัดว่าเป็นสันติสุข ต่อเมื่อใดมีความเข้าใจในเรื่องโลก เรื่องชีวิตอย่างถูกต้อง เมื่อนั้นจึงจะเป็นสันติสุข ปรากฏว่ามีการแสดงความสำคัญของสันติสุข¹³

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาของผู้รู้เพราะมาจากคำ ว่า “พุทธ” แปลว่าผู้ตรัสรู้ และคำว่า “ศาสนา” แปลว่า คำสอน รวมกันแปลว่า คำสอนของท่านผู้รู้ความจริง¹⁴ สันติภาพในพระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น 2 อย่าง ได้แก่สันติภาพภายในและภายนอก โดยสันติภาพภายใน หมายถึงการที่สภาวะจิตได้บรรลุพระนิพพาน ซึ่งเป็นสันติภาพที่แท้จริงและสูงสุดในพระพุทธศาสนา ซึ่งเกิดขึ้นจากการฝึกฝนอบรมพัฒนาด้านตามหลักไตรสิกขาและสันติภาพภายนอก หมายถึงความอยู่ดีมีสุขของประชาชนหรือของสังคมหรือของโลกทั้งหมดซึ่ง

¹⁰ พระปลัดพัทธพงษ์ ฐมมนนโท (สอนแก้ว), “พุทธสันติวิธีเพื่อการสร้างสมานฉันท์ของโครงการสร้างโรงไฟฟ้ากระบี่”, วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยวิทยาเชิงพุทธ, ปีที่ 5 ฉบับที่ 4 (เมษายน 2563): 369.

¹¹ พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสนานิตยสารประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2532), หน้า 198.

¹² กันต์ สาระทิศ, พุทธสันติวิธีเพื่อสร้างความปรองดอง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://kantacandidate.blogspot.com/> [27 สิงหาคม 2564]

¹³ ปิ่น มุกกันต์, พุทธศาสตร์ (ภาค 2), (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535), หน้า 145.

¹⁴ พระธรรมปิฎก, (ประยุทธ์ ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสนานิตยสารประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 7, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535), หน้า 345.

เป็นภาวะที่ทุกคนมองเห็นรับรู้ได้และเป็นภาวะที่เกิดขึ้นจากการที่สังคมมีความสงบเรียบร้อยไม่มีการรบราฆ่าฟัน ไม่มีสงคราม อยู่กันโดยไม่เบียดเบียน¹⁵

หากจะกล่าวถึงสันติวิธีหรือสันติภาพโดยทั่วไป อาจกล่าวได้ว่า สันติภาพเป็นความใฝ่ฝันของมนุษยชาติมาทุกยุคทุกสมัย แม้กระนั้นโลกแทบไม่เคยว่างเว้นจากสงคราม เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 1 เสร็จสิ้น เชื่อกันว่า “สงครามที่ยุติสงครามทั้งหลาย” จะนำมาซึ่งสันติภาพได้ แต่แล้วผ่านไปเพียงแค่ 2 ทศวรรษ สงครามโลกครั้งที่ 2 ก็เกิดขึ้น การพ่ายแพ้อย่างยับเยินของเยอรมนีและญี่ปุ่นเมื่อ 60 ปีที่แล้ว และการเกิดองค์การสหประชาชาติ ได้สร้างความหวังไปทั่วทั้งโลกว่าสันติภาพจะสถาปนาตั้งมั่นในโลก แต่แล้วหลังจากนั้นไม่กี่ปีโลกก็ต้องเผชิญกับสงครามเย็น ที่นำไปสู่สงครามและความรุนแรงน้อยใหญ่ไปทั่วโลก รวมทั้งสงครามเกาหลี สงครามเวียดนาม และสงครามในอัฟกานิสถาน รวมไปถึงการสะสมกำลังทางอาวุธนิวเคลียร์ ซึ่งสามารถทำลายล้างโลกได้หลายครั้ง การล่มสลายของสหภาพโซเวียตและกำแพงเบอร์ลิน สร้างประกายแห่งความหวังขึ้นมาใหม่ทั้งในทางสันติภาพและประชาธิปไตย จนถึงกับมีผู้กล่าวว่า “จุดจบของประวัติศาสตร์” ใกล้เข้ามาแล้ว แต่แล้วเพียง 2 ปีให้หลังเท่านั้น สงครามก็อุบัติขึ้นในยูโกสลาเวีย ตามมาด้วยสงครามกลางเมืองในอีกหลายประเทศ ใช้แต่เท่านั้นความรุนแรงในรูปแบบใหม่ได้เกิดขึ้น นั่นคือการก่อการร้ายอย่างไร้พรมแดน ซึ่งนำไปสู่สงครามต่อต้านการก่อการร้าย ซึ่งมีอัฟกานิสถานและอิรักเป็นสมรภูมิเต็มรูปแบบ ไม่นับความรุนแรงที่ก่อให้เกิดการสูญเสียล้มตายอีกมากมายในทั่วทุกมุมโลก¹⁶

สำหรับพฤติกรรมที่จะนำไปสู่ความขัดแย้งที่รุนแรงนั้นจะเริ่มจากปฏิกริยาที่เกิดขึ้นจากการสื่อสาร แล้วแสดงออกโต้ตอบกันไปมาจนเกิดเกลียวแห่งความขัดแย้ง (Spiral of Conflict) ที่ต่างคนต่างมีปฏิกริยาตอบโต้กัน โดยจะเพิ่มความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ จนในที่สุดกลายเป็นความขัดแย้งที่มีความรุนแรง ซึ่งถ้าไม่สามารถยุติวงจรของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้นั้น ก็จะนำไปสู่การทำลายล้างกัน เอาชนะคะคานกัน หรือ ที่เรียกว่า ความขัดแย้งแบบทำลายล้าง (Destructive Conflict) ส่วนทางออกของความขัดแย้งนั้นจะขึ้นอยู่กับแนวทางที่ต่างฝ่ายต่างเลือก ซึ่งพฤติกรรมเพื่อหาทางออกเมื่อเกิดความขัดแย้งนั้น¹⁷

อีกประการหนึ่งพระพุทธศาสนามีหลักการเบื้องต้นที่สอนให้มนุษย์สำนึกก่อนเรื่องอื่น ๆ คือ กฎธรรมชาติของโลก ไม่มีอะไรที่มนุษย์จะรักเท่ากับตนเอง ซึ่งถือเป็นอัตตาที่นำไปสู่ความอยากคือตัณหา และตัณหาก็ก่อตัวอุปาทานไม่ว่าจะเป็นกามุปาทาน (ความยึดติดในกาม) ทิฏฐุปาทาน (ความยึดมั่นในความเห็นหรือทฤษฎีส่วนตัว) หรือว่าอัตตวาอุปาทาน (ความยึดมั่นในวาตะของตน) ทำให้เกิดความรู้สึกที่เป็นตัวตนเมื่อรู้และเข้าใจธรรมชาติเช่นนี้แล้ว การที่ปรับปรุงแก้ไขสิ่งใดก็จะง่ายขึ้น¹⁸ พระพุทธศาสนามีแนวทางและเป้าหมายเพื่อสันติ คือ การดับทุกข์ ดับความเร่าร้อนและรุนแรงภายในใจ ส่งผลให้การดำเนินชีวิตโดยไม่

¹⁵ พระมหานครินทร์ แก้วโชติ, “สันติภาพตามแนวคิดของท่านพุทธทาสภิกขุ: ความหมายและการประยุกต์ใช้ในโลกปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2548), หน้า 53.

¹⁶ พระพิชิตชัย จิรวุฒโน, ศาสนากับสันติภาพ, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <https://www.gotoknow.org/> [27 สิงหาคม 2564]

¹⁷ วันชัย วัฒนศัพท์ (ศ.นพ.), ความขัดแย้ง: หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า 2547), พิมพ์ครั้งที่ 2, หน้า 180 – 182.

¹⁸ ส.ส. (ไทย) 15/29/8.

แสดงพฤติกรรมเบียดเบียนและขัดแย้ง ทำให้กายและวาจาสงบตามไปด้วย ซึ่งเป็นบทบาทสำคัญของพระพุทธรูปทั้งก่อนและในขณะที่มีความขัดแย้ง¹⁹

ความเป็นมาที่เกิดเรื่องราวเกี่ยวกับสันติวิธีเชิงพุทธและสาระสำคัญในสมัยพุทธกาลได้เกิดเรื่องราวของความขัดแย้งขึ้นหลายประการ ซึ่งพระพุทธเจ้าชี้แนวทางในการได้แก้ไขปัญหความขัดแย้งเหล่านั้นได้ด้วยสันติวิธีเชิงพุทธ ดังตัวอย่าง เช่น เรื่องภิกษุชาวเมืองโกสัมพี และเรื่องความขัดแย้งระหว่างศากยกับโกลิยะ (พระญาติแย่งน้ำในแม่น้ำโรหิณี) ดังต่อไปนี้

ครั้งนั้น มีภิกษุ 2 รูป คือ พระวินัยธร (ข้าณาด้านพระวินัย) กับพระธรรมกถึก (ข้าณาด้านพระธรรม) ต่างก็มีบริวารรูปละ 500 อยู่ที่โฆสิตาราม ใกล้เมืองโกสัมพี วันหนึ่ง พระธรรมกถึกไปฐาน (ร่วม) แล้วทิ้งน้ำที่เหลือจากการชำระไว้ในภาชนะในฐานนั้นก็ออกมา ภายหลัง พระวินัยธรเข้าไปฐานและเห็นน้ำนั้นออกมาตาม ก็ทราบว่าเป็นพระธรรมกถึกเหลือน้ำไว้ จึงกล่าวว่า “ท่านไม่ทราบหรือ ว่าทำอย่างนั้นเป็นอาบัติ ถ้าท่านไม่ได้แก่งทำ แต่เพราะขาดสติ ก็ไม่เป็นอาบัติ” ส่วนพระธรรมกถึกเห็นว่าไม่น่าจะเป็นอาบัติ แต่ก็บอกว่า “เอาเถอะ ถ้าอย่างนั้น ผมจะปลงอาบัติ”

ฝ่ายพระวินัยธร ได้บอกแก่บริวารตนว่า “พระธรรมกถึกรูปนี้ ต้องอาบัติแล้วก็ไม่รู้” บริวารของพระวินัยธรก็ไปกล่าวล้อบริวารของพระธรรมกถึกว่า “พระอุปัชฌาย์ของท่านไม่ต้องอาบัติแล้ว ก็ยังไม่รู้ว่าเป็นอาบัติ” บริวารของพระธรรมกถึกก็ไปเล่าให้พระอุปัชฌาย์ของตนฟัง พระธรรมกถึก จึงได้พูดว่า “พระวินัยธรรูปนี้เมื่อก่อนพูดว่า ไม่เป็นอาบัติ เดี๋ยวนี้กลับพูดว่า เป็นอาบัติ พระวินัยธรนั้นพูดมูสา” บริวารของพระธรรมกถึกนั้นจึงไปกล่าวล้อบริวารของพระวินัยธรว่า “พระอุปัชฌาย์ของพวกท่านนั้น พูดมูสา” และด้วยเหตุนี้เอง บริวารของพระวินัยธรและพระธรรมกถึกนั้น ก็ทำความทะเลาะกันและกันลูกกลมมากขึ้น

ภายหลัง พระวินัยธรได้โอกาสแล้ว จึงได้ทำอุกเขปเนียรกรรม (กรรมที่สงฆ์พึงทำแก่ภิกษุผู้มีความผิด) แก่พระธรรมกถึก เพราะโทษที่ไม่เห็นอาบัติ ต่อมาได้มีภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระตถาคตเจ้า และกราบทูลถึงการที่ภิกษุทะเลาะกัน พระพุทธองค์ทรงส่งโอวาทไปว่า “ภิกษุทั้งหลายจงพร้อมเพรียงกัน” ถึง 2 ครั้ง ทรงสติบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุทั้งหลายไม่ปรารถนาจะเป็นผู้พร้อมเพรียงกัน” ครั้นหนที่ 3 ทรงสติบว่า “ภิกษุสงฆ์แตกกันแล้ว” จึงเสด็จไปสู่สำนักของเธทั้งหลาย ที่โฆสิตารามนั้นแล้ว ตรัสห้ามว่า “อย่าเลย ภิกษุทั้งหลาย พวกท่านอย่าได้ทำการแตกร้างกัน” แล้วตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ขึ้นชื่อว่าการแตกร้าง การทะเลาะ การแก่งแย่งและการวิวาทนั้น ทำความฉิบหายให้ แท้จริง แม้นางนกลูกกูกา (นกไส้) อาศัยการทะเลาะกัน ยังอาจทำพระยาช้างให้ถึงความสิ้นชีวิต” แล้วตรัสลูกกูกาตก ทรงตรัสต่ออีกว่า “ภิกษุทั้งหลาย ขอพวกท่านจงพร้อมเพรียงกันเถิด อย่าวิวาทกันเลย เพราะว่า แม้นกระเจาบังหลายพัน อาศัยความวิวาทกัน ได้ถึงความสิ้นชีวิต”

แต่พวกภิกษุนั้นก็ไม่เชื่อถ้อยคำของพระบรมศาสดา ทำให้พระพุทธองค์ทรงระอาพระทัย จึงเสด็จเที่ยวบิณฑบาตในเมืองโกสัมพี ไม่ตรัสบอกพระภิกษุสงฆ์ ทรงถือบาตรจีวรของพระองค์ แล้วเสด็จไปทางบ้านปาริเลยกะ เสด็จประทับจำพรรษาอยู่ที่ควงไม้สาละใหญ่ในราวป่ารกชัฏวัน มีช้างปาริเลยกะอุบฏฐาก อยู่เป็นผาสุก

¹⁹พระมหาศีลเสน ญาณเมธ, “รูปแบบการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา: วิเคราะห์จากพระไตรปิฎก”, *คุณูปนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสยาม, 2561), หน้า 36.

ฝ่ายพวกอุบาสก ผู้อยู่ในเมืองโกสุมพิ เมื่อไปสู่วิหาร ไม่เห็นพระศาสดา สอบถามทราบความว่า พระพุทธรองค์เสด็จไปสู่ป่าปาริเลยกะเสียแล้ว เพราะเหตุที่ภิกษุทั้งหลายทะเลาะกัน ทำให้พวกเขาไม่พอใจที่ไม่ได้พบพระศาสดาเพราะภิกษุเหล่านั้น จึงพร้อมใจกันไม่แสดงความเคารพ ไม่ถวายอาหาร เมื่อได้รับความลำบาก ทำให้ภิกษุเหล่านั้นคลายทิฐิ ต่างก็ขอขมาและขอภัยต่อกัน ถึงกระนั้น พวกอุบาสกก็ยังไมยอมถวายการอุปถัมภ์ ถ้ายังไม่ได้ขอขมาพระศาสดา แต่เพราะเป็นภายในพรรษา ภิกษุทั้งหลายไม่สามารถไปเฝ้าพระศาสดาได้ ทำให้พรรษานั้นล่วงไปด้วยความลำบาก

ภิกษุชาวเมืองโกสุมพิ ทราบว่าพระศาสดาเสด็จถึงกรุงสาวัตถีแล้ว จึงได้ไป ณ ที่นั้นเพื่อจะกราบทูลขอขมาพระศาสดา ฝ่ายพระเจ้าโกศลทรงสดับว่า “พวกภิกษุชาวเมืองโกสุมพิ ผู้ที่ก่อการแตกร้างจะมาเข้าเฝ้าพระศาสดา” จึงไม่ยอมให้เข้ามาสู่แคว้นของพระองค์ และได้ทูลความนั้นแก่ศาสดา แต่ก็ถูกพระพุทธรองค์คัดค้านว่า “อย่าทำอย่างนั้นเลยมหาราช ภิกษุเหล่านั้นเป็นผู้มีศีล แต่ไม่เชื่อฟังคำอาตมภาพ จึงได้วิวาทกันและกัน แต่บัดนี้ ได้สำนึกผิดมาเพื่อต้องการขอขมาอาตมภาพ” แม้ท่านเศรษฐีอนาถปิณฑิกะ ก็ไม่ยอมให้ภิกษุเหล่านั้นเข้ามาสู่วิหารของตน แต่ถูกพระศาสดาทรงห้ามเหมือนอย่างนั้น และเมื่อภิกษุมารถึงกรุงสาวัตถีโดยลำดับแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งให้จัดเสนาสนะอันสงัดแก่พวกเธอ ณ ส่วนข้างหนึ่ง ภิกษุเหล่านั้นก็ไม่นั่ง ไม่นอน ร่วมกับภิกษุชาวโกสุมพิเหล่านั้น ฝ่ายประชาชนผู้มาแล้ว ทูลถามพระศาสดาว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญพวกไหนภิกษุชาวเมืองโกสุมพิ ผู้ก่อการแตกร้าง” พระศาสดาตรัสว่า “พวกนั้น” เมื่อพวกเขาถูกชาวบ้านชี้หน้าว่า “นั่นคือหมู่ภิกษุที่ทะเลาะวิวาทกัน” จึงได้แต่ก้มหน้า เพราะความอาย ทั้งหมดจึงพบลงแทบบาทมูลแห่งพระศาสดา แล้วทูลขอขมาต่อพระพุทธรองค์ พระศาสดา ตรัสว่า “เธอทั้งหลายทำกรรมหนักแล้ว เมื่อบวชในสำนักของพระพุทธเจ้าผู้เช่นเรา ผู้ทำความสามัคคีอยู่ แต่ไม่ตามคำของเรา ฝ่ายบัณฑิตในปางก่อน สดับโอวาทของมารดาและบิดาผู้ถูกประหารชีวิต เมื่อบิดามารดานั้นแม้ถูกปลงชีวิตอยู่ ก็ไม่ล่วงโอวาทนั้น ภายหลังได้ครองราชสมบัติใน 2 แคว้นแล้ว” เมื่อตรัสเทศนาจบแล้ว ภิกษุเหล่านั้นสำเร็จเป็นพระอรหันต์²⁰

อีกเรื่องหนึ่ง ในสมัยพุทธกาลเมืองกบิลพัสดุ์เมืองพระญาติฝ่ายบิดากับเมืองเทวทหะเมืองพระญาติฝ่ายมารดาของพระพุทธเจ้า ระหว่างเขตแดนเมืองทั้งสอง มีแม่น้ำโรหิณีเป็นเส้นแบ่งอยู่ ชาวเมืองกันทำนบอาศัยน้ำจากลำน้ำโรหิณี ทำนา ต่อมาสมัยหนึ่ง ในฤดูทำนา ถึงเดือน 7 เกิดน้ำขาดแคลนเพราะฝนแล้งพากันข้าทาสทั้งหลายที่ทำงานก็เจรจากันว่า บัดนี้ น้ำน้อย หากพวกเราทั้งสองฝ่ายต่างวิดน้ำเข้านา น้ำก็จะไม่พอ หรือหากฝ่ายเรา หรือฝ่ายท่านวิดน้ำเอาทั้งหมด ข้าวก้าวของเราฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ก็จะตายแล้ง ข้าวก้าวของฝ่ายเรากำลังงาม จะออกรวงแล้ว หากได้น้ำฤดูนี้ก็จะได้ผลดี ขอให้เรานะ อีกฝ่ายก็ต่อรองทำนองเดียวกัน โดยกล่าวว่า ขอเราเถิด ท้ายสุดไม่ยอมเพราะกล่าวว่า เมื่อฉางข้าวท่านเต็ม พวกเราคงต้องถือกระสอบขอทานแล้วละ เกิดด่าทอกัน ลามปามไปถึงโคตรวงศ์บุตรคณประวัติบรรพบุรุษขึ้นมาประณามกัน โดยชาวโกลิยะ ด่าชาวศากยะถึงโคตรเดิมของชาวศากยะว่า “เกิดจากพี่น้องสมสู่กันเอง ไม่อาย ทำตัวเหมือนสุนัขบ้าน และสุนัขจึงจอก กองทัพศากยะไร้ผู้นำ” ฝ่ายโกลิยะก็กลับถูกด่าโต้คืนว่า “พวกแกเป็น ลูกหลานคนขี้เรื้อนหนีจากบ้านไร่ที่อาศัยเหมือนเดียรฉาน ไปอยู่อาศัยป่าโคละ อาวุธพวกแกแน่นแคไหน” จากทะเลาะแค้นกันงาก็ลามไปถึงระดับเจ้านาย ฝ่ายเจ้านายก็โกรธโดยไม่สอบสวน กลายเป็นศึกปกป้องศักดิ์ศรีของสองตระกูล ยกทัพมาประจันหน้ากันร่ำ ๆ จะลงมือลั่นกรงรบ

²⁰ วิ.ม. (ไทย). 5/451-467/333-361.

พระพุทธเจ้าทราบข่าวเสด็จไปเพื่อทรงรับสังครามระหว่างพระญาติทั้งสองฝ่าย ทรงประชุมพระญาติทั้งสองฝ่ายแล้วซักถามถึงต้นตอของตัวปัญหาเพื่อไล่เลียงสอบถามเรื่องที่ทะเลาะวิวาทกัน ดังคำสนทนาว่า

พระพุทธเจ้า ทะเลาะกันเรื่องอะไร

พระญาติ เรื่องน้ำ

พระพุทธเจ้า น้ำดีราคาเท่าใด

พระญาติ ราคาน้อย

พระพุทธเจ้า กษัตริย์ ดีราคาเท่าใด

พระญาติ ประเมินค่ามิได้

พระพุทธเจ้า ระหว่างน้ำกับชีวิตคน อย่างไหนจะมีค่ามากกว่ากัน

พระญาติ ชีวิตคนมีค่ามากกว่า

พระพุทธเจ้า ควรจะทะเลาะกันทำไม เพราะน้ำที่มีราคาน้อยหรือไม่

พระญาติ ดุชนิภาพทุกคน ไม่มีใครกราบทูล

พระพุทธเจ้า “ถ้าเราตถาคตไม่มาที่วันนี้ ทะเลเล็ดจะไหลนอง”

พระญาติทั้งสองฝ่ายเลยเลิกทัพกลับมาปรองดองกัน²¹ จะเห็นได้ว่าปัญหาความขัดแย้งที่กล่าวข้างต้นนั้นพระพุทธเจ้าทรงใช้พุทธสันติวิธีในการไกล่เกลี่ยเป็นไปโดยลำดับ

จากที่กล่าวมาข้างต้นเกี่ยวกับสันติวิธีเชิงพุทธ จะเห็นได้ว่า ความขัดแย้งสามารถเกิดขึ้นได้ทุกขณะ หากคนในสังคมขาดคุณธรรม และศีลธรรม ดังที่กล่าวมาจากเรื่องในสมัยพุทธกาลที่มีความขัดแย้งกันระหว่างพระสงฆ์ รวมถึงคฤหัสถ์ แต่ด้วยความกรุณาแห่งพระพุทธองค์ สามารถที่จะขจัดปัญหาเหล่านั้นให้ระงับลงได้ด้วยพุทธวิธี

2.3 หลักพุทธธรรมเพื่อวิถีแห่งสันติและการปฏิบัติในสังคมร่วมสมัย

หากมองในเชิงพุทธ สังคมที่พระพุทธเจ้าปรารถนาจะเห็นคือ “สังคมแห่งความพร้อมเพรียง” เพราะ “ความพร้อมเพรียงแห่งหมู่คณะ นำความสุขมาให้” สังคมแบบพหุนิยมนี้เป็นสังคมที่จะต้องเปิดพื้นที่ให้กลุ่มคนต่าง ๆ ได้ดำรงอยู่อย่าง “มีศักดิ์ศรี” และ “เคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน” และสิ่งสำคัญอย่างยิ่งคือ “การสร้างกฎเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกัน” ที่ทุกฝ่ายยอมรับได้ เพื่อทำให้สังคมของพระองค์เพียงพอที่จะรองรับกลุ่มคนต่าง ๆ ให้ได้รับความยุติธรรมอย่างเท่าเทียมเพื่อใช้ความยุติธรรมเป็นเครื่องสร้าง “สามัคคีธรรม” ให้เกิดขึ้น²²

ในสังคมปัจจุบันที่มีความหลากหลายตามกระแสนิยม หรือวัตถุนิยมนั้น หากจะกล่าวถึงหลักการหรือแนวทางที่จะนำไปสู่สันติ คือความสุขสงบ ทั้งภายในและภายนอกได้อย่างที่จริงแล้ว พระพุทธศาสนาถือเป็นคำตอบของคำถามที่ว่า “ลัทธิหรือศาสนาใดที่สามารถช่วยในการแก้ปัญหาต่างทางสังคมได้ดีที่สุด” หากจะนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเรียงเพื่อตอบโจทย์ของปัญหานั้น หลักธรรมทุกข้อก็จักสามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ตามบริบทของเรื่องราวเหล่านั้น ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมที่จะนำมาบูรณาการ ดังเช่น

²¹ พุ.ธ. (ไทย) 25/197-199/94, พุ.ธ.อ. (ไทย) 25/157.

²² วรเศรษฐ์ บัวดอก, “หลักพุทธธรรมเพื่อการเสริมสร้างความสามัคคีในการทำงาน”, วารสารพุทธจิตวิทยา, ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2564): 4.

ประเด็นในบทความนี้ ที่ได้ตั้งใจทวนว่า “สันติวิธีเชิงพุทธ : แนวคิด และวิถีแห่งการปฏิบัติในสังคมร่วมสมัย” สามารถนำหลายหลักการมาบูรณาการได้ แต่ที่จะให้เด่นชัด หรือเกิดเป็นรูปธรรมมากที่สุดก็จะต้องวิเคราะห์ถึงหลักการในส่วนของหลักการข้อนั้นไป

ตามหลักการแห่งพระพุทธศาสนาก่อร่วมกันในสังคมร่วมสมัยที่เกิดสันติวิธีหรือสันติภาพได้นั้น จำต้องอาศัยแนวทางแห่งพุทธศาสนา กล่าวคือ หลักพุทธธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อความสันติสุขสงบ ในที่นี้จะขอยกตัวอย่างหลักธรรมคือ พรหมวิหาร 4²³ และสาราณียธรรม 6²⁴ ซึ่งผู้เขียนมีความเห็นว่า ถ้านำหลักธรรมนี้มาบูรณาการกับวิถีแห่งการปฏิบัติในสังคมร่วมสมัยแล้ว จะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด กล่าวคือ

1. พรหมวิหาร 4²⁵ หรือ พรหมวิหารธรรม เป็นหลักธรรมประจำใจเพื่อให้ตนดำรงชีวิตได้อย่าง ประเสริฐและบริสุทธิ์แจ่มเจนพรหม เป็นแนวธรรมปฏิบัติของผู้ที่ปกครอง และการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ประกอบด้วยหลักปฏิบัติ 4 ประการ ได้แก่

- 1) เมตตา คือ ความรักใคร่
- 2) กรุณา คือ ความสงสาร
- 3) มุทิตา คือ ความยินดี
- 4) อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลาง²⁶

เมื่ออยู่ร่วมกันในสังคม ไม่ว่าจะเป็นในองค์กรใด ในสังคมใด ถ้ามีจิตใจที่เพียบพร้อมไปด้วย พรหมวิหารธรรม คือ มีเมตตาจิต มีจิตใจรักใคร่ปรารถนาดีต่อกัน มีกรุณาจิต มีจิตใจสงสารคิดช่วยเหลือกัน และกันให้พ้นความทุกข์ยากลำบาก มีมุทิตาจิต มีจิตใจชื่นชมพลอยยินดีในเมื่อพวกกันหรือผู้อื่นได้ดีมีความสุขความเจริญมีอุเบกขาจิต มีจิตใจเป็นธรรม เที่ยงธรรม ยุติธรรม และหลีกเลี่ยงให้ห่างไกลจากพรหมวินาศเสีย คือ

- 1) อีสสิริยมทน มัวเมาบ้าอำนาจ
- 2) ทูจจริต ยักยอก ฉ้อโกง ฉ้อราษฎร์บังหลวง
- 3) กุหลก หลอกลวงพวกกัน บริวาร และคนอื่น
- 4) นิคคาหรูปคคาโห ยกย่องคนชั่วคนเลว

เพราะพรหมวินาศ 4 ประการนี้ย่อมนำมาแต่ความอยู่ร้อนนอนทุกข์ สังคมย่อมมีแต่ความพินาศ ประเทศชาติย่อมหายนะบอบชั่วเสียหายโดยถาวรเดียว เมื่อสมาชิกในหน่วยงานองค์กรในสังคม ต่างมีพรหมวิหารธรรมเป็นหลักประพฤติปฏิบัติประจำใจก็จะเป็นเหตุปัจจัยให้เกิดความรู้รักสามัคคีได้โดยง่าย²⁷

²³ ตูรายละเอียดเพิ่มเติมใน อญ.ปญจก (ไทย) 22/192/252

²⁴ ตูรายละเอียดเพิ่มเติมใน อญ.ฉก.ก. (ไทย) 22/282-283/331-333.

²⁵ ตูรายละเอียดเพิ่มเติมใน อภ.ส. 34/190/75 วิสุทธิ. 2/124

²⁶ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 16, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส. อาร์. พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2551), หน้า 89.

²⁷ พระอธิการสุนทร อาภาโร (แสงมิม), “บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมการลดความขัดแย้งตามแนวทางพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556), หน้า 93-94.

2. สาราณียธรรม²⁸ คือ ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความไว้หระลึกถึง, ธรรมเป็นเหตุที่ระลึกถึงกัน, หลักการอยู่ร่วมกัน

1) เมตตากรรม ตั้งเมตตากรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง
2) เมตตาจริกรรม ตั้งเมตตาจริกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง
3) เมตตาโมกรรม ตั้งเมตตาโมกรรม ในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง
4) สาธารณโภคี ใต้ของสิ่งใดมาก็แบ่งปันกัน คือ เมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อย ก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว

5) สีสามัญญตา มีศีลบริสุทธิเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

6) ทิฏฐิสามัญญตา มีทิฏฐิตรงเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง²⁹

สาราณียธรรม 6 เป็นหลักธรรมสำหรับการเสริมสร้างความสามัคคีและความเป็นปึกแผ่นให้เกิดขึ้นในสังคม อันจะนำมาซึ่งความสุข ความสันติ ความมั่นคง และความเจริญก้าวหน้าทั้งทั้งหลายทั้งปวง ดังพระพุทธทวณะบทที่ว่า “สมคฺคยานตโป สุโข ความสามัคคีของหมู่คณะเป็นเหตุความสุขมาให้” กล่าวถึงการทำความดี การมีวาจาที่ดี และการคิดดีรวมถึงการให้การแบ่งปัน ความสามัคคีกลมเกลียว การไม่เอาเปรียบกัน การมีความคิดความเห็นร่วมกันหากมีการประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนนี้ได้จะทำให้เกิดความผาสุกในการอยู่ร่วมกัน มีความกลมเกลียว และเกื้อกูลต่อกัน อันนำมาสู่ความรักความสามัคคีตลอดไป³⁰

จากที่กล่าวมาข้างต้นนั้น เป็นการกล่าวถึงหลักพุทธธรรมที่สำคัญในการปฏิบัติในสังคมร่วมสมัยที่จะทำให้เกิดสันติภาพเชิงพุทธ ได้แก่หลักพรหมวิหารธรรม 4 และ สาราณียธรรม 6 ถ้าคนในสังคมยึดมั่นและปฏิบัติดังที่กล่าวมาแล้วย่อมจะส่งผลให้สังคมปัจจุบันที่มีความหลากหลายอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข

3. บทสรุป

จากการประมวลความรู้ที่ได้กล่าวเบื้องต้นจะเห็นได้ว่า “สันติวิธีเชิงพุทธ” สามารถปรับใช้ หรือบูรณาการให้เข้ากับสังคมปัจจุบันที่มีความหลากหลายทางแนวคิดให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ซึ่งพอจะสรุปได้ว่า สันติวิธีเชิงพุทธ หรือวิธีการสร้างสันติสุขอย่างยั่งยืนในพระพุทธศาสนา เกิดจากปัจจัย 2 ระดับ คือ ปัจจัยภายนอก และปัจจัยภายใน

ปัจจัยภายนอกที่ก่อให้เกิดสันติสุข ความสุขที่มีลักษณะแห่งความเยิบ ความระงับดับไปแห่งกิเลสที่เป็นเหตุให้เกิดความเร่าร้อนวุ่นวุ่นมัว และปัจจัยภายใน คือความประพฤติของบุคคลที่แสดงออกเป็นส่วนที่ส่งผลให้เกิดแรงอุดหนุน และแรงต่อต้าน ทั้งในส่วนที่ดีและชั่ว

ในส่วนของการหลักทางพระพุทธศาสนานั้น สามารถนำหลักธรรมหลายประการเข้ามานบูรณาการเพื่อก่อให้เกิดสันติวิธี จากที่กล่าวเบื้องต้นได้แก่ หลักพรหมวิหาร 4 และหลักสาราณียธรรม 6 เป็นหลักธรรมที่สามารถตอบโจทน์ วิธีแห่งการปฏิบัติในสังคมร่วมสมัยได้อย่างสมบูรณ์ อีกทั้ง สามารถใช้ได้กับทุกเชื้อชาติ

²⁸ วิ.ป. (ไทย) 8/274/368 ที.ป.า. 11/317/257

²⁹ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า 245.

³⁰ วรเศรษฐ์บัวดอก, “หลักพุทธธรรมเพื่อการเสริมสร้างความสามัคคีในการทำงาน”, วารสารพุทธจิตวิทยา, ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2546): 5.

วรรณะ โดยไม่ได้แบ่งแยกให้เกิดความแตกต่างกัน ตลอดทั้งหลักฐานอีกมากมายที่จกนำมาใช้ให้เข้ากับบริบทของปัญหาเรื่องราวนั้นๆ

เอกสารอ้างอิง

กันต์ สารทิต. **พุทธสันติวิธีเพื่อสร้างความปรองดอง**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :

<http://kantacandidate.blogspot.com/> [27 สิงหาคม 2564].

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. **อาวุธมีชีวิต: แนวคิดเชิงวิพากษ์ว่าด้วยความรุนแรง**. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน, 2546.

บุษบง ชัยเจริญวัฒน์. "สันติวิธี : การจัดการความขัดแย้งตามแนวทางสันติวิธี". **วารสารสันติศึกษา**

ปริทรรศน์ มจร, ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2560)

ปิ่น มุกขนันต์. **พุทธศาสตร์ (ภาค 2)**. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2535.

พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสนานิตยสารประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2532.

พระธรรมปิฎก. (ประยุทธ์ ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 7.

กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535.

พระปลัดพิทักษ์พงษ์ ธรรมนุโท (สอนแก้ว). "พุทธสันติวิธีเพื่อการสร้างความสมานฉันท์ของโครงการสร้าง

โรงไฟฟ้ากระบี่". **วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยวิทยาเชิงพุทธ**. ปีที่ 5 ฉบับที่ 4 (เมษายน 2563)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 16.

กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2551.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 11.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551.

พระพิชิตชัย จิรวุฒโน. **ศาสนากับสันติภาพ**. [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <https://www.gotoknow.org/> [27

สิงหาคม 2564].

พระไพศาล วิสาโล. **สันติวิธี วิธีแห่งอาระ**. กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์, 2549.

พระมหานครินทร์ แก้วโชติ. "สันติภาพตามแนวคิดของท่านพุทธทาสภิกขุ: ความหมายและการประยุกต์ใช้ใน

โลกปัจจุบัน". **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2548.

พลตำรวจเอก พัชรวาท วงษ์สุวรรณ. **หลักนิติธรรมในการสร้างความสมานฉันท์โดยแนวทางสันติวิธี**.

เอกสารวิชาการส่วนบุคคล: วิทยาลัยรัฐธรรมนูญ สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ. มปป.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

ระวี ภาวิไล. **มนุษย์กับสันติภาพ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ปีที่ 10 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2564)

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร :
นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, 2546.

วรเศรษฐ์ บัวดอก. “หลักพุทธธรรมเพื่อการเสริมสร้างความสามัคคีในการทำงาน”, **วารสารพุทธจิตวิทยา**, ปี
ที่ 6 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2564)

วันชัย วัฒนศัพท์ (ศ.นพ.). **ความขัดแย้ง: หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา**. พิมพ์ครั้งที่ 2.

กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า, 2547.

สถาบันพระปกเกล้า. **สันติวิธี**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://wiki.kpi.ac.th/> [26 สิงหาคม 2564].

เสฐียร พันธงศรี. **ศาสนาเปรียบเทียบ 1**. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, 2549.